

В же той час правова охорона лісів не обов'язково повинна супроводжуватися вчиненням правопорушення, а пов'язана в більшій мірі з раціональним використанням і відтворенням лісових ресурсів.

Враховуючи все вищенаведене, правова охорона лісів – це сукупність правових норм і правовідносин, яка пов'язана із раціональним використанням, відтворенням, підвищенням продуктивності та захистом лісів з метою збереження і підвищення екологічних (водоохоронних, захисних, санітарно-гігієнічних, оздоровчих, рекреаційних), естетичних, виховних, економічних та інших їх властивостей.

1. *Шемшученко Ю.С.* Государственное управление охраной окружающей среды в СССР (проблемы теории и практики): Автореф. дис... д-ра юрид. наук. – К., 1978. – С. 6. 2. *Колотинская Е.Н.* Правовые основы природноресурсовых кадастров в СССР. – М., 1986. – С. 38. 3. Проблемы правовой охраны окружающей среды в СССР / Под ред. Н. Т. Осипова. – Л., 1979. – С. 22. 4. *Гетьман А.П.* Еколого-процесуальна правова теорія: проблеми становлення і розвитку / Автореф. ... докт. юрид. наук. – Харків, 1995. – С. 8. 5. *Мунтян В.Л.* Правова охорона природи УРСР. – К., 1982. – С. 23. 6. Там само. – С. 24. 7. Природоресурсовое право и правовая охрана окружающей среды: Учебник / Под ред В. В. Петрова. – М., 1988. – С. 9. 8. *Еренов А.Е.* Проблемы правовой охраны природы // Известия Казахской ССР. Серия общественных наук. – 1974. – № 3. – С. 84.

Г. А. ГУРСЬКА

ЕКОЛОГІЧНЕ АУДИТУВАННЯ ЯК ОДИН ІЗ ВИДІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Проанализированы научные подходы к определению понятия эколого-аудиторских правоотношений, а также экологического аудирования как одного из видов предпринимательской деятельности.

According to the research, the definition of ecological audit in the scientific literature expresses more precisely targets and tasks of its carrying out and indicates that it is an important component of environmental auditing as a form of entrepreneurial activity.

Проблематика екологічного аудитування як одного з видів підприємницької діяльності була предметом дослідження таких вчених, як: О.І. Шапоренко, В.Я. Шевчук, О.Л. Дубовик, Г.П. Серов, Н.А. Орлов та ін. Проте не вичерпана в їх працях і потребує подальшої розробки.

Еколого-аудиторські правовідносини є різновидом аудиторських правовідносин, хоча в Україні вони мають автономний характер щодо останніх. Це в першу чергу пов'язано з тим, що Закон України «Про аудиторську діяльність» (в редакції від 14.09.2006) в ч. 2 ст. 2 закріпив, що особливості проведення інших, крім фінансового, видів аудиторської діяльності регулюються спеціальним законодав-

© ГУРСЬКА Галина Анатоліївна – аспірантка Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України

ством. Для екологічного аудиту таким спеціальним законодавством є насамперед Закон України «Про екологічний аудит» від 24 червня 2004 р. № 1862-V.

Дещо інша позиція у законодавця Російської Федерації. Екологічний аудит входить тут до сфери регулювання федерального закону «Про аудиторську діяльність» від 07 серпня 2001 р. № 119-ФЗ. Російський дослідник Г.П. Серов вважає, що під аудиторськими правовідносинами слід розуміти певні відносини, які регулюються нормами різних галузей права, що формуються в процесі еколого-аудиторської діяльності між органами влади, фізичними та юридичними особами¹.

Еколого-аудиторські правовідносини мають характерні особливості. По-перше, в Україні вони регулюються передусім Законом України «Про екологічний аудит», однак на них частково поширюються норми господарського (ст. 362-365 Господарського кодексу України), цивільного права, оскільки еколого-аудиторська діяльність є видом підприємницької діяльності. По-друге, учасниками еколого-аудиторських відносин (у тому числі суб'єктами екологічного аудиту) виступають замовники та виконавці екологічного аудиту. У випадках проведення обов'язкового екологічного аудиту, замовником якого є заінтересовані органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, суб'єктами екологічного аудиту виступають також керівники та власники об'єкту екологічного аудиту.

Замовниками екологічного аудиту можуть бути заінтересовані центральні й місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, інші юридичні, а також фізичні особи.

Слід зазначити, що міжнародна практика йде шляхом надання статусу виконавців екологічного аудиту організаціям незалежно від їх організаційно-правової форми (крім відкритого акціонерного товариства) або фізичним особам, зареєстрованим як підприємці.

Що стосується України, то тут екологічними аудиторами виступають громадяни України, котрі мають кваліфікаційний сертифікат про право на еколого-аудиторську діяльність на території України, або організації, які мають право на здійснення екологічного аудиту та які наділені правами юридичної особи й створені відповідно до вимог закону.

Еколого-аудиторський висновок аудитора іншої держави при офіційному його наданні підприємству, організації чи господарюючому суб'єкту, підлягає підтвердженню екологічним аудитором України, якщо інше не передбачено міжнародним договором. Ст. 2 Закону України «Про екологічний аудит» визначено перелік об'єктів екологічного аудиту, до якого належать: підприємства, установи та організації, їх філії та представництва чи об'єднання, окремі виробництва, інші господарські об'єкти; системи управління навколишнім природним середовищем; інші об'єкти, передбачені законом.

У науковій літературі зазначається, що об'єктом еколого-аудиторських правовідносин виступають індивідуально визначені підприємства з відокремленим майном, які здійснюють господарську та іншу діяльність. До складу підприємства як майнового комплексу включають всі види майна, яке призначене для його діяльності, включаючи земельні частки, право користування іншими природними об'єктами, борги (фінансові зобов'язання), його продукцію, роботи, послуги та інші виключні права, якщо інше не передбачено законом чи договором².

Господарським кодексом України (ст. 19) затверджено перелік сфер господарської діяльності підприємств, за якими держава зобов'язана здійснювати контроль та нагляд. Даний перелік дає певні орієнтири також для визначення об'єктів

еколого-аудиторських правовідносин на конкретному підприємстві, зокрема, з приводу: збереження та витрачання коштів і матеріальних цінностей суб'єктами господарських правовідносин; фінансових, кредитних відносин, валютного регулювання та податкових відносин; цін та ціноутворення; монополізму та конкуренції; земельних, водних, лісових та інших природноресурсових відносин; безпеки виробництва і праці, додержання законодавства про працю; за пожежною, екологічною, санітарно-гігієнічною безпекою; за дотриманням стандартів, норм і правил, якими встановлено обов'язкові вимоги щодо умов здійснення господарської діяльності; якості і безпечності продукції та послуг; технологічної, економічної, екологічної та соціальної безпеки при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності.

Таким чином, закріплений у ГК України перелік напрямів господарської діяльності, за якими держава зобов'язана здійснювати контроль та нагляд, конретизує, поділяє на складові частини об'єкт аудиторських правовідносин.

Введення в Україні державних стандартів ДСТУ ISO 14001-97 і ДСТУ ISO 14004-97 на основі наказу Держстандарту України від 18 серпня 1997 р. № 495 та відповідних міжнародних стандартів серії ISO-14000 дає змогу підприємствам будь-якої форми власності, їх міністерствам та відомствам створювати власні системи екологічного управління, ефективність діяльності яких можна об'єктивно перевірити, використовуючи екологічний аудит. Ці стандарти зобов'язують підприємства дотримуватися чинного законодавства, а також впливають на впровадження найкращих технологій там, де це можливо та економічно вигідно. Тим самим техногенно небезпечні для навколишнього середовища підприємства виступають вже як об'єкт екологічного управління, основною метою якого є підвищення його інвестиційної привабливості та ефективності виробництва продукції, виконання робіт та послуг.

Водночас будь-яке підприємство активно «втручається» в екологічні системи та природні компоненти територій, на яких воно розташоване. Тому об'єктами екологічного аудиту повинні виступати не самі території, а природні ландшафти та природні екологічні системи в межах адміністративно-територіальних утворень та їх трансформація (модифікація) під впливом діяльності техногенно небезпечних підприємств.

Що стосується екологічного аудитування, то під даним поняттям розуміють підприємницьку діяльність, яка здійснюється незалежними екологічними організаціями чи аудиторами-громадянами, зареєстрованими як підприємці (пройшли в установленому порядку навчання та атестацію), що мають ліцензію і беруть участь в організації та проведенні екологічного аудиту підприємств та наданні ними аудиторських послуг³. Відповідно до визначення Міжнародної торговельної палати екологічне аудитування – це інструмент управління, що охоплює систематичну, документовану, періодичну й об'єктивну оцінку того, наскільки відповідають організаційна система, управління охороною навколишнього природного середовища і функціонування устаткування екологічним цілям, що припускає посилення управлінського контролю за практичною діяльністю в галузі охорони навколишнього середовища, а також оцінку відповідності виробництва екологічній політиці компанії, включаючи відповідність вимогам стандартів («ICC Position Paper on Environmental Auditing», 29 листопада 1988 р., Міжнародна торговельна палата).

Радою Європейського Співтовариства введено наступне визначення екологічного аудитування: засіб управління, що являє собою систематичну, періодич-

ну, об'єктивну і документовану оцінку системи управління і процесів, встановлених для охорони навколишнього середовища з метою полегшення контролю практики, що впливає на навколишнє середовище та оцінки погодженості діяльності компанії з екологією⁴.

Екологічний аудит є важливою складовою частиною екологічного аудитування і полягає у засвідченні відповідності діяльності підприємства (господарючого суб'єкта) вимогам законодавства про забезпечення техногенної безпеки навколишнього середовища і екологічної безпеки підприємства, достовірності його фінансових зобов'язань, звітної та облікової бухгалтерської документації щодо платежів за природокористування, який проводиться екологічною аудиторською організацією чи екологічним аудитором) з метою підвищення безпеки навколишнього середовища та інвестиційної привабливості підприємства. Екологічний аудит може включати перевірку екологічної складової діяльності підприємства в повному обсязі, якщо інше не передбачено та не обумовлено замовником екологічного аудиту. В Законі України «Про екологічний аудит» не дається визначення поняття екологічного аудитування. Замість нього використовується поняття «еколого-аудиторська діяльність», яке включає проведення екологічного аудиту, а також його організацію, правові, методичні, консультативні та інші види забезпечення. В науковій літературі під екологічним аудитом пропонують розуміти документально оформлений процес перевірки діяльності суб'єктів господарювання з метою встановлення відповідності їх роботи вимогам екологічної безпеки, забезпечення раціонального використання і збереження природних ресурсів, отримання достовірної інформації щодо виробничої діяльності об'єкта аудиту та формування на її основі аудиторських висновків про його екологічний стан, підвищення конкурентоспроможності та інвестиційної привабливості об'єкта аудиту в результаті здійсненої перевірки.

Вважаємо, що запропоноване в науковій літературі визначення екологічного аудиту більш точно відображає цілі та завдання його проведення і вказує на те, що він є важливою складовою екологічного аудитування як виду підприємницької діяльності.

Важливою ознакою екологічного аудитування як виду підприємницької діяльності є наявність договірних відносин між замовником та виконавцем (аудитором), на основі яких аудитор повинен засвідчити відповідність діяльності замовника нормам, інструкціям, правилам (ст. 19 Закону України «Про екологічний аудит»).

Виконавець екологічного аудиту несе встановлену законом та договором відповідальність перед замовником за виконання визначених договором зобов'язань та достовірність висновку екологічного аудиту. Правовою підставою проведення екологічного аудиту, як вже зазначалось вище, є договір між замовником та виконавцем. При здійсненні обов'язкового екологічного аудиту, замовником якого є заінтересований орган виконавчої влади чи орган місцевого самоврядування, такий договір підписується після письмового погодження з керівником чи власником об'єкта екологічного аудиту.

Питання щодо критеріїв відбору підприємств для проведення обов'язкового екологічного аудиту ні в законодавстві, ні в наукових працях ще залишаються невирішеними. Вирішальне правило для встановлення обов'язковості проведення екологічного аудиту підприємства пропонується сформулювати так. Підприємства підлягають обов'язковому екологічному аудитові, якщо: 1) воно вже відне-

сено до певного класу (категорії) підвищеної небезпеки; 2) закріплена юридична відповідальність за порушення норм, правил та інструкцій екологічного спрямування при здійсненні того виду діяльності, яке проводиться підприємством; 3) юридично закріплена необхідність застосування підприємством організаційно-управлінських механізмів при здійсненні його діяльності; 4) величина ризику, що характеризує рівень небезпеки діяльності підприємства, перевищує його прийнятні допустимі значення; 5) підприємство належить до небезпечних чи особливо небезпечних залежно від кількості забруднюючих речовин, що ним викидаються в процесі його діяльності; 6) раніше спричинений екологічний збиток у процесі «ретроспективної» діяльності підприємства перевищує встановлене значення⁵.

Ще одним критерієм відбору підприємства для здійснення на ньому екологічного аудиту є ступінь його «участі» у забрудненні навколишнього середовища, виснаженні природних ресурсів та інші параметри, які не дозволяють забезпечувати реалізацію основних напрямів державної політики з питань національної безпеки та національних цільових програм, таких, як «Загальнодержавна програма формування національної екологічної мережі України на 2002-2015 роки» та ін. Погоджені чи затверджені на законодавчому рівні, вони містять концептуальні підходи щодо збереження національного біологічного різноманіття, забезпечення стабільного використання біологічних ресурсів. Їх реалізація спрямована на створення матеріальної основи стабільного економічного та соціального розвитку України на тривалу перспективу. Такий підхід до визначення критеріїв відбору підприємства для проведення екологічного аудиту дає змогу одночасно вирішувати національні, регіональні та місцеві екологічні проблеми з визначенням джерела фінансування.

Деякі з перерахованих критеріїв відбору підприємства для проведення екологічного аудиту відображені в Законі України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» (статті 2, 3, 9), «Про об'єкти підвищеної небезпеки» (стаття 1) та інші. Закон України «Про екологічний аудит» у ст. 12, не вказуючи критеріїв, визначає підстави здійснення обов'язкового екологічного аудиту для еколого-небезпечних об'єктів чи видів діяльності, відповідно до переліку, затвердженого Кабінетом Міністрів України.

Отже, особливостями еколого-аудиторських правовідносин є те, що вони регулюються нормами різних галузей права, які формуються в процесі еколого-аудиторської діяльності між органами державної влади, фізичними та юридичними особами. Правовою підставою проведення екологічного аудиту є договір між замовником та виконавцем. Існують також наукові та законодавчі критерії відбору підприємств для здійснення на них екологічного аудиту. Екологічне аудитування має всі ознаки підприємництва як виду господарської діяльності (ст.42 ГК України).

1. *Серов Г.П.* Экологический аудит: Концептуальные и организационно-правовые основы. – М., 2000. – С. 384–387. 2. *Орлов Н.А.* Правовые основы экологического аудита в Украине. – Симферополь, 2005. – С. 115. 3. *Серов Г.П.* Цит. работа. – С. 396–397. 4. *Шапоренко О.І.* Екологічний аудит. Конспект лекцій. – Донецьк, 2004. – С. 6. 5. *Орлов Н.А.* Цит. работа. – С. 119.